

КАЛЬКАВАННЕ ЯК СПАСАБ ПЕРАКЛАДУ (НА МАТЭРЫЯЛЕ “ПАЛЕСКАЙ ХРОНІКІ” І. МЕЛЕЖА)

Старасціна Ганна Міхайлаўна

старшы выкладчык кафедры замежных моў
установы адукацыі “Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова”
(г. Магілёў, Беларусь)

Калькаванне — адзін са спосабаў перакладу, сутнасць якога ў тым, што словы ці кампаненты ўстойлівага выразу адной мовы замяняюцца пры перакладзе іх прамымі лексічнымі адпаведнікамі. Часцей за ўсё калькаванне выкарыстоўваецца для перадачы антрапімаў і парэмій.

Найбольшую складанасць пры перакладзе мастацкага тэксту ўяўляюць мянушкі. Яны даюцца літаратурнаму персанажу паводле яго фізічных, разумовых і маральных якасцяў. У мянушцы пераважае ўнутраная форма, эмацыянальна-ацэначнае значэнне, што вельмі важна перадаць пры перакладзе: *Плячысты, з чырвонай шыяй, па-бугайнаму выгнутай галавой, ён цяпер вельмі апраўдваў сваю мянушку, якой яго паціху хрысцілі людзі: Бугай* [1, с. 139]. // *Breitschultrig, rotnackig, den Kopf vorgebeugt, rechtfertigte*

er durchaus den Spitznamen "Stier", den ihm die Kuranier angehängt hatten [2, с. 180]. У дадзеным выпадку мянушка адлюстроўвае як знешні выгляд, так і рысы характару літаратурнага персанажа. Параўн.: бел. *бугай* — ням. *der Stier* ('бык, бугай').

Або: — *А між тым, гад гэты цікавіўся вамі ... Чуб! Яўхіма пранізала страхам: "Прапаў! Канец! Маслак часта заў яго Чубам..."* [1, с. 345]. // *"Nebenbei bemerkt, das Scheusal hat sich nach Ihnen erkundigt ... Schopf!"* *Jauchim erschrak: Verloren! Aus! Maslak hatte ihn oft Schopf genannt* [2, с. 453]. Параўн.: бел. *чуб* — ням. *der Schopf* ('віхор, чуб'). Семантычная празрыстасць аказіянальнага антрапоніма (мянушка адлюстроўвае знешні выгляд літаратурнага персанажа) дае магчымасць яго даслоўнага перакладу на нямецкую мову.

Трэба адзначыць, што пры калькаванні захоўваецца ўнутраны сэнс мянушкі, актуалізуецца яе канатацыйнае значэнне. Гэтым спосабам перакладаюцца наступныя антрапонімы: бел. *Корч* — ням. *der Strunk*; таксама: *бугай* — *der Stier*; "Бацька і мамка" — "Vater und Mutter"; *Крывароты* — *der Schiefmund*; *Руды* — *der Rotschopf*

Аднак не ўсе мянушкі персанажаў "Палескай хронікі" перакладаюцца даслоўна. Такія гаваркія імёны, як *Сарока*, *Зайчык*, транскрыбіруюцца, што, на нашу думку, з'яўляецца неапраўданым, бо яны не выконваюць у тэксце перакладу такіх стылістычных функцый як экспрэсіўная, ацэначна-характарыстычная, не могуць эмацыянальна ўздзейнічаць на чытача, у той час як у тэксце арыгінала яны разлічаны на такое ўздзеянне.

Пры перакладзе антрапонімаў трэба таксама ўлічваць, што анамастычная лексіка выклікае нацыянальна-культурныя асацыяцыі. Асабліва гэта датычыцца антрапонімаў, суадносных з апелятывамі-заонімамі, бо ў кожнай нацыянальнай культуры можа быць сваё адметнае стаўленне да жывёл. Так, заяц беларусы атаясамліваюць не толькі з баязлівым, гультаяватым чалавекам, але і з жыццяздольным, пладавітым. Гэтыя ўяўленні яркава адлюстроўваюцца ў мянушцы літаратурнага персанажа Зайчыка, вясёлага і гарэзлівага, у якога шмат дзяцей. У нямецкага народа заяц — гэта сімвал смеласці, мудрасці, кемлівасці, цэнтральная фігура хрысціянскага свята Вялікадня. Паводле старажытнай германскай легенды велікодныя яйкі кладзе не курыца, а заяц, таму ён таксама лічыцца сімвалам жыцця, урадлівасці. Як бачым, пладавітасць зайца вылучаецца як беларускім, так і нямецкім народам. Таму, на нашу думку, мянушка *Зайчык* можа перадавацца даслоўна (з захаваннем унутранай формы), напрыклад: *der Hase* ці *der alte Hase*.

Трэба лічыць неапраўданай і транскрыпцыю мянушкі *Сарока*, якая з'яўляецца "партрэтнай метафарай" [3, с. 61]. Бесклапотная ўдава была празвана аднавяскоўцамі Сарокай за тое, што любіць балбатаць, трашчаць,

заўсёды першая прыносіць розныя весткі [3, с. 61]. На нашу думку, названая мянушка павінна перакладацца даслоўна (*die Elster*). Яе ўнутраная форма даволі празрыстая і можа быць зразумелая для іншамойнага чытача, бо ў нямецкай мове існуюць фразеалагізмы, у аснову якіх пакладзена такая ж матывавальная прымета: *geschwätzig wie eine Elster* ('балбатлівы як сарока'), *etw. der Elster auf den Schwanz bringen* ('пусціць плётку').

Калькаванне ўжываецца і пры перакладзе фразеалагізмаў. Напрыклад: — *Штоб далі волю, горло панперагрызлі б адзін аднаму* [1, с. 305]. // "*Wenn man denen das erlaubte, die würden einer dem andern die Gurgel durchbeißen*" [2, с. 401]. Дзеяслоўны фразеалагізм *грызці (перагрызці) горла (праст. 'жорстка, бязлітасна распраўляцца з кім-н.)* не мае эквівалента ў нямецкай мове, таму перакладаецца даслоўна.

Або: *Як бы, наверьўшы ў байкі твая, пагнаўшыся за тым жураўлём у небе, не страціць і тое, што яшчэ засталася* [1, с. 348]. // *Wenn man an Märchen glaubt und nach dem Kranich am Himmel hascht, kann man leicht das verlieren, was man hat* [2, с. 457]. Субстантыўны фразеалагізм *журавель у небе ўтварыўся ў выніку скарачэння кампанентнага складу прыказкі *лепш сініца ў руцэ, чым журавель у небе*, якая выражае значэнне 'лепш мець хоць што-н. пэўнае менавіта цяпер, чым спадзявацца на большае і лепшае ў аддаленай будучыні'*. Гэта парэмія вядома і нямецкаму народу, але ў крыху іншай форме: *besser ein Sperling in der Hand als ein Kranich auf dem Dache* (дасл.: 'лепш варабей у руцэ, чым жораў на даху'). У сувязі з наяўнасцю ў нямецкай мове парэміі з блізкай унутранай формай, фразеалагізм *журавель у небе* магчыма перакласці даслоўна.

Пры перадачы прыказак калькаванне правамерна толькі ў тым выпадку, калі вобраз прыказкі зыходнай мовы дастаткова "празрысты" і чытач мовы перакладу можа лёгка здагадацца, пра што ідзе гаворка. Напрыклад: *Lema год корміць: нельга марнавацца, маргаць* [1, с. 38]. // *Der Sommer ernährt das ganze Jahr: man darf bloß nicht faul und träge sein* [2, с. 48]. Параўн.: бел. *лема год корміць* ('пра залежнасць дабрабыту чалавека ад таго, як ён стараецца ў касавіцу і жніво') — нем. *der Sommer ernährt das ganze Jahr* (дасл.: 'лета корміць цэлы год').

Нямецкая даследчыца К. Райс лічыць, што прыказкі трэба перакладаць даслоўна і адыходзіць ад гэтага прынцыпу толькі тады, калі даслоўны пераклад можа быць незразумелым ці ўздзейнічаць на чатача інакш, чым у зыходнай мове [4, с. 219]. На нашу думку, калькаванне трэба лічыць неабгрунтаваным, калі, па-першае, у мове перакладу існуе сэнсавы эквівалент прыказкі арыгінала і, па-другое, калі чытачы нямецкамоўнага тэксту могуць недакладна ўспрыняць вобразную аснову беларускай парэміі. Напрыклад: *З вялікім намаганнем [Ганна] стрымала сябе, наспрабавала супакоіць: "Нашто шкадаваць*

понасту!.. **Што з воза ўпало, тое прапало...**" [1, с. 253]. // *Sie versuchte sich zu fassen: vergebliche Reue! Was einmal vom Fuhrwerk gefallen ist, das ist verloren!* [2, с. 330]. Параўн.: бел. што з воза ўпала, тое прапала ('што страчана, згублена, таго не вернеш') — ням. *was einmal vom Fuhrwerk gefallen ist, das ist verloren* (дасл.: 'што з павозкі ўпала, тое страчана'). У нямецкай мове ёсць сэнсавы адпаведнік гэтай прыказкі: *Futsch ist futsch und hin ist hin* (дасл.: 'што прапала, тое прапала').

Такім чынам, калькаванне ўжываецца ў тых выпадках, калі ў тэксце перакладу неабходна захаваць не толькі семантыку лексічнай адзінкі арыгінала, але і яе канатацыйнае значэнне, стылістычную функцыю.

Літаратура

1. Мележ, І. Збор твораў : у 10 т. / І. Мележ. – Мінск : Маст. літ., 1983. – Т. 5 : Людзі на балодзе : Раман з «Палескай хронікі». – 415 с.
2. Melesh, I. Menschen im Sumpf / I. Melesh. – Berlin : Verlag Volk und Welt, 1974. – 519 с.
3. Драздова, З. У. Майстэрства слова : моўна-стылявыя асаблівасці "Палескай хронікі" Івана Мележа / З. У. Драздова. – Мінск : Навука і тэхніка, 1993. – 136 с.
4. Райс, К. Классификация текстов и методы перевода / К. Райс // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике : сб. ст.; под общ. ред. В. Н. Комиссарова. – М. : Междунар. отношения, 1978. – С. 202–228.